

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A HUN-REN BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2024 | 2. SZÁM
LXVI. ÉVFOLYAM

Csermelyi József
Gosztonyi János püspök hamis oklevele?

Fóti Miklós
A budai vilájet dunai kapudánsága a 16. században

Sz. Simon Éva
Egy határvidéki szandzsák születése – Szigetvár

Gebei Sándor
A *Pragmatica Sanctio* törvényerőre emelése
az Erdélyi Fejedelemségben

Ana Biočić
Egyház és állam a 19. századi Horvátországban

Erős Vilmos
Mályusz Elemér szellemtörténeti 19. százada

Neuspiller Ferenc
Földgáz vagy szankciók?
Az olasz–szovjet kapcsolatok a kis hidegháború idején

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, BRANKO OSTAJMER, † OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2024-es évfolyam megjelenetését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

Nemzeti
Kulturális
Alap

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXVI. évfolyam, 2024. 2. szám

TANULMÁNYOK

Csermelyi József Gosztonyi János püspök hamis oklevele?	189
Fóti Miklós A budai vilájet dunai kapudánsága a 16. században	201
Sz. Simon Éva Egy határvidéki szandzsák születése – Szigetvár. Az oszmán polgári és katonai igazgatás kiépülésének logikája a szigetvári szandzsák birtokadományozásainak példáján keresztül	221
Gebei Sándor A <i>Pragmatica Sanctio</i> törvényerőre emelése az Erdélyi Fejedelemségben	243
Ana Biočić Egyház és állam a 19. századi Horvátországban	261
Erős Vilmos Történelem és filozófia. Mályusz Elemér szellem- történeti 19. százada. Forrásközlés és interpretáció	273
Neuspiller Ferenc Földgáz vagy szankciók? Az olasz–szovjet kapcsolatok a kis hidegháború idején	293
MEGEMLEKEZÉS	
Kaposi Zoltán Orosz István (1935–2024)	315

TANULMÁNYOK

GOSZTONYI JÁNOS PÜSPÖK HAMIS OKLEVELE?

CSERMELYI JÓZSEF

THE FALSE CHARTER OF BISHOP JÁNOS GOSZTONYI?

The present study examines an episode in the history of the Somlyó castle in Veszprém county in 1518. The trial of the unsuccessful claimant, János Gosztonyi, bishop of Győr, took several unexpected turns within a short period of time, among which two controversial protests of the Pannonhalma convent concerning the document they had transcribed, which the bishop wanted to use as evidence, should be highlighted. The first objection is peculiar in that it prohibits the use of an authenticated document in court proceedings, but the allegations in the explanatory memorandum seemed to implicate Gosztonyi in the forgery of a document. In this context, I will briefly review the significance of the charge of charter forgery, examine the legal strategy subsequently pursued by the Bishop of Győr and his opponent, Cardinal Tamás Bakóc, and also seek to answer the question whether the charter transcribed for Gosztonyi was in fact an attempt to support a non-existent legal claim.

Keywords: property rights, charter forgery, convent of Pannonhalma, Somlyó castle [Veszprém county]

Nehezen lehet megmondani, hogy a középkorban hol húzódtak a jogos önhatalmú birtokvédelem határai. A hatalmaskodásokat tárgyaló, nemrég megjelent monográfia idézi a *Hármaskönyv* azon kitételét, hogy az erőszakos birtokfoglalókat egy éven belül a jogos birtokos hasonló erőszakkal kivetheti a birtokból, hozzátéve, hogy ezt az okleveleinkben ritkán említett, mégis a szokásjog részének tekinthető egyéves határidőt a 15. század első felében is alkalmazták.¹ Az erőszak jogos alkalmazásának háttérében az húzódott, hogy a birtokvédelem ebben a korszakban inkább volt kötelesség, mint jog: ha valaki nem volt képes megvédeni ingó és ingatlan jószágait, az egyet jelentett azzal, hogy igazából nem

Csermelyi József, levéltáros, Evangélikus Országos Levéltár. A tanulmány elkészítését a Kulturális és Innovációs Minisztérium Új Nemzeti Kiválóság Programja (ÚNKP-22-2-II-ELTE-448) és az NKFI K 134690. számú pályázata (A magyar királyi udvar személyi összetétele a Mátyás- és a Jagelló-korban. Életrajzi lexikon) támogatta. A szerző köszönettel tartozik Dr. Stephan Erdődynek, hogy engedélyt adott a magántulajdonban lévő bécsi Erdődy-levéltárban való kutatásra, Horváth Richárdnak, Lakatos Bálintnak, Neumann Tibornak, Orsós Juliánának és Tuhári Attilának pedig, hogy észrevételeikkel segítették a tanulmány elkészítését.

- 1 Tringli István: *Hatalmaskodások a középkori Magyarországon*. Bp., 2022. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 66–67. A hivatkozott fejezetet lásd Stephen Werbőczy: *The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts (1517)*. Ed., trans. János M. Bak – Péter Banyó – Martyn Rady. Idyllwild-Bp., 2005. (The Law of Hungary I/5) (= Tripartitum) I. 68. A törvényes önhatalom fogalmára: Tringli: *Hatalmaskodások*, 10–11.

is érezte azokat sajátjának.² Természetesen voltak alkalmak, amikor a felek közti erőviszonyok annyira nem kedveztek annak a félnek, akit az aktuális jogtalanság ért, hogy még pert sem tudott indítani, de még ilyen esetben is megvolt arra a lehetősége, hogy egy hiteleshelyen, egy nagybíró előtt, vagy pedig a megyei hatóságnál tiltakozzon az őt ért sérelem ellen, ezzel akár 32 évre megakadályozva az eset elévülését.³ Az egyéves határidő miatt gyakran nem válogattak az eszközökben. A szokásjog ebben is megengedő volt, a jogos önhatalom fogalmába beletartozott az erőszakkal való fenyegetéstől kezdve az elkövetők eszközeinek, állatainak elkobzásán, tönkretételén, adott esetben ruháik elvételén keresztül a konkrét testi fenyegetésig minden. A birtokot védő birtokos alattvalóinak az eszköztára az elkövetők alapos elverésére is kiterjedt, sőt, volt arra is nem egy példa, hogy gyilkossági ügyet sem nyilvánvaló gonoszítottként tárgyaltak, hanem hatalmaskodásként, azaz fennállt a lehetősége annak, hogy a vádlott sikerrel bizonyítani tudta, hogy az emberölés a jogos birtokvédelem következményeként történt. A nemesi jog éles különbséget tett a bűntettek és a hatalmas tettek között, utóbbiakat törvényesen is el lehetett volna követni (a panaszokban szereplő 'hatalmas' jelző tulajdonképpen azt fejezte ki, hogy a panaszos szerint adott esetben mégsem törvényesen tették). A birtok védelme állt mindenek felett, és ha valaki botor módon ennek útjában állt, akkor csak saját magát okolhatta, ha valamilyen komolyabb baj történt. Ugyanakkor azt is tudni lehet, hogy az oklevelekben szereplő vádak időnként túlzók is lehettek, a panaszos egy keményebb szóvalást is előadhatott úgy, mintha ellenfelei végezni akartak volna vele.⁴

A fenti bevezetéssel azt kívántam hangsúlyozni, mennyire fontos volt a középkori birtokosok számára, hogy birtokjogaikat minden körülmények között megvédjék, akkor is, ha a királytól származó iktatóparanccsal vagy ítéletlevéllel felszerelve, hiteleshelyi tanúbizonyság kíséretében jött az ellenérdekelt fél.⁵ Szó sem volt tehát a királyok és az országos nagybírár által kibocsátott oklevelek feltétel nélküli tiszteletéről, amennyiben az a panaszos vélt vagy valós birtokjogait sértette. Igen ám, de mi történt olyan esetben, amikor valakinek azzal kellett szembenéznie, hogy a másik fél oklevelekkel rendelkezik igaza bizonyítására? Abban az esetben, ha neki is voltak bizonyítékai, akkor azokat előadva meg lehetett győzni az uralkodót az ellenfélnek adott oklevelek érvénytelenítéséről.⁶ Előfordulhatott azonban olyan helyzet, amikor nem álltak rendelkezésre az írásos bizonyítékok. Az okleveleket kétségtelenül számos veszély fenyegette, és még igen gondos őrizet mellett is előfordulhatott, hogy megrongálódtak, megsemmisültek vagy idegen kézre jutottak. Az ilyesfajta problémákra megoldást jelenthetett, ha az adott jogbiztosító

2 Tringli: *Hatalmaskodások*, 68.

3 Uo. 351–352.

4 Uo. 68., 160–163., 268–285.

5 Erre példa, amikor a Vas megyei Vörösvárról szóló, Bakóc Tamásnak kedvező ítéletlevelet az ellenérdekelt fél familiárisai nemes egyszerűséggel összetaposták, illetve azzal fenyegették meg a káptalani embert, hogy megegetik vele. Csermelyi József: *Örökségvadászat. Bakóc Tamás, az Erdődiek és a Stubenbergiek*. In: *Micae mediaevalis. 9. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Szerk. Kovács Enikő et al. Bp., 2020. (ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Tanulmányok – Konferenciák 15) 72.

6 Pl. Szentpétery Imre – Borsa Iván: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke/Regesta regum stirpis Arpadinae critico-diplomatica. I–II. Bp., 1923–1987. (= RA) 1963., 2610., 3364., 3821. sz.*

iratról készítették egy átírást, ha még megvolt az eredeti irat (ezt megtehetette egy hiteleshely is, azonban ha valaki nem sajnálta a költségeket, akkor a királyhoz fordult, aki egyben meg is erősítette az oklevél érvényességét).⁷ Ha az oklevél már nem volt meg, akkor nehezebb volt az illető dolga, de ügye nem volt eleve reménytelen. Ha hiteleshelyi kiadványról volt szó, kérhette, hogy a hiteleshely protokollumában szereplő bejegyzés alapján állítson ki neki a hiteleshely egy másolatot, ha pedig királyi oklevél volt és bejegyezték a királyi könyvekbe, akkor annak alapján lehetett másolathoz jutni. Arra is volt mód, hogy magántulajdonban lévő másodpéldányról állítsák ki a szükséges másolatot, de ez nyilván körülményesebb eljárás volt.⁸ Végső esetben arra is volt lehetőség, hogy az uralkodótól új adománylevelet kérjen régi jogai biztosítására.⁹

Egy jogos birtokos még veszni látszó helyzetben sem adhatta fel az igényeit, adott esetben még az is felmerülhetett benne, hogy a lappangó, de egykor egész biztosan meglévő, és az ő igazát támogató oklevelet esetleg reprodukálni lehetne a cél érdekében. Fent láttuk, a birtok védelme nagyon sok, ma büntetőjogi kategóriába tartozó esetet képes volt legitimálni a kortársak számára. Vajon mi a helyzet az oklevél-hamisítással? Hiszen egy oklevelet nem az tesz hamissá, hogy a benne szereplő állítások nem felelnek meg a valóságnak, hanem már az is, hogy a kiállítás nem akkor és nem úgy történt, mint ahogy azt a dokumentum saját magáról állítja. Amikor egy létező birtokadományról kivakarták a megadományozott nevét, hogy aztán másét írnak be, azzal a kedvezményezett nevének koholt volta ugyan hamissá tette az oklevelet, de utólagosan nem jelenthető ki, hogy az adott birtok eladományozása sem történt meg, azaz hamis oklevélnek is lehet igazságtartalma.

Mielőtt rátérünk írásunk szűkebben vett tárgyára, a győri püspökség és a Bakóc rokonság között Somlyó vár és uradalma ügyében folytatott perben felmerült oklevél-hamisítási gyanúra, meg kell említeni egy korábbi példát. Ottó kolozsmonostori apát 1370 táján került meglehetősen kellemetlen helyzetbe. Bírta ugyan a király jóindulatát, de az erdélyi püspökkel és másokkal szembeni határvitáiban szüksége volt a konvent igazát alátámasztó oklevelekre, azok azonban állítása szerint 1315–1316 táján elpusztultak, ezért megbízta a konvent egyik jegyzőjét, hogy néhány megmaradt hiteles oklevél és a rendtagok emlékezete alapján készítse el a szükséges okleveleket. Jakó Zsigmond rámutatott,

- 7 1387. július 26-án Mária királynő egy rossz állapotban lévő régi oklevél hitelességének megvizsgálására utasította a váradi káptalant. Süttő Szilárd: Okmányi kalászat a bécsi Erdődy-levéltárból. Késő Anjou-kori és egyéb oklevelek, 1244–1400. *Gesta* 7 (2007) 34. 1550-ben Erdődi Péter átíratta a zágrábi káptalan egy régi, és a nem megfelelő tárolás miatt megrongálódott oklevelét. Österreichisches Staatsarchiv. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Sonderbestände. Familienarchiv Erdődy [Magántulajdon.] (= ÖStA HHStA Erdődy) D 1452.
- 8 1398-ban Losonci Zsigmond arra kérte Bebek Detre nádort, hogy a Bezdéd és Henye birtokok ügyében folytatott perében parancsolja meg ellenfelének, Cigándi Lászlónak, hogy átírás céljából mutassa be azt az egyezséglevelet, amelyet még az apja kötött Cigándival a birtokokról, mivel a saját példánya elveszett. ÖStA HHStA Erdődy D 334.
- 9 B. Halász Éva – Piti Ferenc: *Az Erdődy család bécsi levéltárának középkori oklevélregesztái 1001–1387*. Bp.–Szeged, 2019. 125–126. 241. sz. Az ehhez kötődő vizsgálatot lásd uo. 118–119. 230–231. sz.; *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XV. Szerk. Mályusz Elemér et al. Bp., 1951–2022. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 55, 59, 61) (= ZsO) I. 5912. sz.; *A Perényi család levéltára 1222–1526*. Közzéteszi Tringli István. Bp., 2008. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 44) 405. sz. További példák: I. Lajos király 1379. január 1-i oklevele. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (=MNL OL) Diplomatikai Levéltár (=DL) 42112.; I. Mátyás 1464. december 26-i oklevele. MNL OL DL 35647.

hogy az effajta hamisításoknál sem a jogcím nem lehetett teljesen légből kapott, sem a benne szereplő kedvezmény mértéke, mivel azzal a gyors lebukást kockáztatta volna a hamisító.¹⁰

Habere eripitur, habuisse numquam – a győri püspökség somlyói igényei

Miután Gosztonyi Jánost kinevezték győri püspökké, mindenekelőtt arról kellett gondoskodni, hogy a püspöki javakat átadják neki.¹¹ Noha 1510. január 6-án a király már elismerte, hogy az átmeneti időszakban a püspöki javakat kormányzó Bakóc Tamás bíboros átadta azokat, a tényleges átadás csak később következett be, hiszen Gosztonyi még Prágában volt a király mellett, és csak aznap nevezte ki a győri püspök Várdai Pál kincstartó egyik volt familiárisát, Tamás deákot a javak tényleges átvételére.¹² A valódi átadás minden bizonnyal inkább február 13. környékén történt meg.¹³ Ezzel lezárult egy hosszú korszak, hiszen 1487 óta az erdődi Bakóc család kezében volt a győri püspöki szék, a bíboros maga 1487–1492 között volt hivatalosan győri püspök, de még egri püspökké történt kinevezése után is sokáig úgy szerepel forrásainkban, mint győri püspök és egri várományos/választott püspök. Közvetlen utóda Győrben testvéröccse, Szatmári Ferenc lett. Az ő 1508 őszi bekövetkezett halála után II. Ulászló ismét az egyik legbefolyásosabb emberéhez fordult Győrt illetően, az üresedésben lévő püspöki javakat ötezer forintért egy évre elzalogosította Bakócnak, illetve megbízta őt a királyi kegyúri jog alá eső ottani javadalmak betöltésével.¹⁴

- 10 Jakó Zsigmond: A kolozsmonostori apátság hamis oklevelei. *Levéltári Közlemények* 55 (1984) 134–135., 137–138. Nemzetközi kitékintésben említhetjük még Robert d’Artois grófot, aki – miután információt szerzett egy olyan oklevél létezéséről, amely bizonyította igényét az Artois-i Grófságra, és az ügyben felállított királyi vizsgálóbizottság által kikérdezett tanúk megerősítették ezt az állítást – 1330-ban egy hamis oklevélről állította azt, hogy a nagyapja végrendelete. Dana L. Sample: Philip VI’s Mortal Enemy. Robert of Artois and the Beginning of the Hundred Years War. In: *The Hundred Years War. I–II*. Ed. L. J. Andrew Villalon – Donald J. Kagay. Leiden–Boston, 2005–2008. (History of Warfare 25, 51) II. (Different Vistas) 264–266.
- 11 Ez még a püspökszentelésnél is fontosabb volt, utóbbi csak 1512-ben történt meg. Köblös József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával*. Bp., 1994. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12) 294.
- 12 ÖStA HHStA Erdődy D 1121–1122. Ezt alátámasztja, hogy ugyanezen a napon egy másik királyi oklevélben még Bakóc kezén lévőként említették a püspöki javakat, illetve a király Csehországból való visszaérkezéséig továbbra is ő gyakorolhatta az egyházmegyén belül a királyi kegyúri jogot. Horváth Richárd: *Győr megye hatóságának oklevelei (1328–1525)*. Győr, 2005. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 1) 33–34.
- 13 Aznap a király újabb elismervényt adott a bíborosnak és a győri püspöki javakat kezelő embereinek az átadásról, de még mindig Prágából. ÖStA HHStA Erdődy D 10246.
- 14 C. Tóth Norbert: *Magyarország késő-középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig*. Győr, 2017. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27) 71–73. A Bakóc és Szatmári kötötti átmeneti időszakról (1492–1495) lásd Neumann Tibor: Győr és Eger között. Egy püspöki áthelyezés története. In: *„Erősségénél fogva várépítésre való”*. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Nyíregyháza, 2011. (A Jóna András Múzeum Kiadványai 68) 357–362. A zálogosításról szóló oklevél eredetije jelenleg lappang, sem a bécsi Erdődy-levéltárban, sem a Szlovák Nemzeti Levéltár Monasterium-on elérhető Erdődy-

Somlyó (vagy Somló) vára Veszprém megye nyugati részén, a Somló-hegy tetején épült fel legkésőbb a 14. század első felében, 1389-ben került a Garaiak birtokába, akik viszonylag békésen birtokolták egészen az Albert király halálát követő beháborúig. 1440-ben I. Ulászló elfoglalta a várat, majd a Rozgonyiak tartották megszállva 1446-ig, amikor visszaadták Garai Lászlónak. Garai később úgy döntött, hogy be fogja váltani apja, Miklós fogadalmát, aki évekig használta a győri püspökség javait, cserébe pedig ígéretet tett az egyház anyagi kárpótlására, ideértve a székesegyház továbbépítését is, azonban meghalt, mielőtt ígéretét valóra válthatta volna.¹⁵ Garai László ezért 1457. szeptember 14-én felkereste a pannonthalmi (korabeli nevén szentmártoni) konventet és ott úgy rendelkezett, hogy a fenti ígéret ellentételezéséként a somlyói várat és uradalmat a győri püspökségre hagyja halála után, azzal a kitéttel, hogy amennyiben Jób nevű fia túlélne őt, akkor ő még a haláláig haszonélvezeti joggal birtokában tarthatja, azonban tovább már nem örökítheti.¹⁶

A fenti bevallás értelmében Somlyónak 1481-ben, Garai Jób halálával a püspökségre kellett volna szállnia, Jób azonban nem értett egyet apja rendelkezésével, ezért 1461-ben elcserélte Somlyót tapsonyi Antimus Jánossal Szigetvárért. Antimustól azonban 1464-ben hatalmaskodásai miatt Mátyás király elkobozta a várat és Kanizsai Lászlónak adományozta. Tőle Garai Jób pénzért váltotta vissza Somlyót, 1470-ben pedig az Antimus ellen Szigetvár és Somlyó cseréjének megsemmisítése ügyében indított pere eredményeképp ismét őt iktatták birtokba. Garai birtokossága 1479-ig tartott, amikor a várat eladta Mátyás királynak, aki még abban az évben Kinizsi Pálnak adományozta. Az ő beiktatására 1480-ban

---

oklevelei között nem találtam rá, így jelenleg csak Iványi Béla egyik regesztájából ismerjük. MNL OL Q 283. Másolatgyűjtemény. 11. d. 11/4. 205. p. [Régi jelzete: Lad. 4. Fasc. 7. Nr. 24.] A pozsonyi oklevelek közül azonban előkerült egy keltezetlen, 1508. november 25. körül – 1509. május 11. közé datálható dokumentum, amelyben II. Ulászló a végvárok szükségleteire és fia cseh királlyá koronázására valóban felvett ötezer forintot a bíborostól és cserébe egy évre elzálogosította neki, valamint Erdődi Péternek, Pálnak, Jánosnak és Bálintnak a Szatmári Ferenc halála után üresedésben lévő püspökség várait: Győrt, Várkesztőt és Szombathelyt. Ebben az oklevélben is felruházták a bíborost az egyházmegye azon javadalmainak betöltésével, amelyek a királyi kegyúri joghoz tartoztak. Slovenský národný archív. Ústredný archív rodu Erdődy. Nová sign. 69. (<https://www.monasterium.net/mom/SK-SNA/Lerd/69/charter>). Legutóbbi megtekintés: 2023. augusztus 22.)

- 15 Garai Miklós nádort és Kanizsai János esztergomi érseket 1411-ben Zsigmond király kinevezte az ország vikáriusává, amíg ő külföldön tartózkodik. Egyik feladatuk a megüresedő egyházi javadalmak lefoglalása és kezelése volt a király nevében. A győri püspökség 1415-ben üresedett meg. Ekkor Garai is távol volt, de 1417-es hazatérése után rövid ideig valóban ellátta vikáriusi feladatait Győr esetében is. C. Tóth Norbert: A győri püspöki szék üresedése 1415–1417 között. In: *Primus inter omnes. Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára*. Szerk. Arató György – Nemes Gábor – Vajk Ádám. Győr, 2016. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 25) 56–59.
- 16 A somlyói vár történetét nemrégiben Koppány Tibor foglalta össze, ebből a tárgyalt időszakra vonatkozó részt lásd Koppány Tibor: A Veszprém megyei Somlyó vára története. *Magyar Műemlékvédelem* 14 (2007) 12–15. Az 1461–1479 közötti eseményekhez lásd Horváth Richárd: Pápától a pápáig. Garai-Szapolyai vár-birtok változások Veszprém megyében a Mátyás-korban. In: *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Szerk. Hermann István – Karlinszky Balázs. Veszprém, 2010. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 22) 347–356. A Garai-birtokba történő visszakerülés időpontjához lásd Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Bp., 1996. (Historia Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5) I. 414–415. Garai bevallását lásd Dreska Gábor: *A pannonthalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára*. I–IV. Győr, 2007–2013. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 6, 8, 10, 19) III. 86–87.

került sor és a Polányiakkal folytatott pereskedést leszámítva egészen 1491-ig békésen birtokolta a várat. 1492-ben Somlyó Szapolyai István zálogbirtokába került, majd Kinizsi halála (1494) után királyi adományt is nyert rá. A nádor még saját birtokba iktatását sem várva meg (arra csak 1495. augusztus 17-én került sor) már június 23-án eladta az uradalmat Bakóc Tamás egri püspöknek. A sietséget az indokolta, hogy Bakóc segített elsimítani a Szapolyai és II. Ulászló közötti ellentéteket, amit a nádor Somlyó várával és uradalmával hálált meg. A beiktatás még az év vége előtt megtörtént, 1496-ban Bakóc nyolcévi adómentességet járt ki a királynál az uradalom újrateremtése érdekében. 1502-ben az akkor már esztergomi érseki címet viselő főpap anyagilag még inkább érdekeltté vált, miután pénzt kölcsönzött tallóci Bánfi Gábornak Garai Hedvig Somlyót is érintő leánynegyedének kifizetéséhez, cserébe Bánfi lemondott az uradalomhoz kapcsolódó igényeiről.¹⁷

Az Erdődiek birtokjogát sokáig nem kérdőjelezte meg senki, 1516-ban azonban Gosztonyi János panaszt tett a király előtt, hogy Bakóc a püspöki javak átadása előtt elszállította azokat a somlyói uradalomra vonatkozó oklevel(ek)et, amelyeket korábban a győri püspökök tárnoki házában tartottak, és nem akarja visszaadni. II. Lajos tehát parancsot adott a bíborosnak a dokumentumok visszaszolgáltatására, amelyet Bakóc természetesen megtagadott, ezért 1516. július 24-én perbe idézték Gosztonyi ellen.¹⁸ A bíboros eljárásán nem kell csodálkoznunk, anyagilag érdekelt volt a vár megtartásában, sok pénzt költött rá, a győri püspök pedig egy olyan jogigényt akart érvényesíteni, amely 1481 óta függőben volt, de addig nem foglalkoztak vele, ráadásul ellenfelének valójában nem voltak írásos bizonyítékai, máskülönben nem ragaszkodott volna a dokumentumok kiszolgáltatásához. A győri püspök idővel megtudta, hogy mit kell keresni, mivel 1517. május 28-án

- 17 Koppány: A Veszprém megyei Somlyó vára, 15–17. Vö. Horváth Richárd: *Várak és politika a középkori Veszprém megyében*. Debrecen, 2002. [Doktori disszertáció, kézirat] 69–72. A Szapolyainak történet elzálogosítás időpontjára lásd Neumann Tibor: A gróf és a herceg magánháborúja. Szapolyai István és Corvin János harca a lipitói hercegségért. *Századok* 148 (2014) 406. Somlyó eladására Mátyás királynak lásd ÖStA HHStA Erdődy D 10152. Mátyás adományát Kinizsinek lásd uo. D 10151. Szapolyai beiktatására uo. D 10174. Somlyó eladására a Bakóc rokonságnak lásd *A Szapolyai család oklevéltára*. I. Közread. Neumann Tibor. Bp., 2012. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak) 220–221. A Bakóc rokonság beiktatására lásd ÖStA HHStA Erdődy D 10169. Mentésítésére a királyi adók alól lásd uo. D 10164. Kölcsönre Bánfinak lásd uo. D 10211. Garai Hedvig vonatkozó jogai még azelőtt keletkeztek, mielőtt Garai Jób eladta az uradalmat a királynak.
- 18 ÖStA HHStA Erdődy D 10267a. A Koppány Tibor által említett 1510. évi tiltakozással (Koppány: A Veszprém megyei Somlyó vára, 17–18.) kapcsolatban az alábbi kétségeink vannak: 1. Az általa hivatkozott szakirodalom említ tiltakozást, de évszám nélkül (pl. Békefi Remig: *A Balaton környékének egyházi és várai a középkorban*. Bp., 1907. 266.). 2. A Békefi által hivatkozott helyen 1517. május 28-án feltüntetett szerepel (lásd Knauz Nándor: A budai káptalan regestái 1148–1649. *Magyar Történelmi Tár* 1/12 [1862] 144.). 3. A Knauz által kivonatolt szöveget az eredeti protokollummal összevetve az 1517. május 28-i keltezés helyesnek bizonyult (MNL OL DL 106083. 409–410. p. 615. sz.). 4. Ugyanott az 1510. évi feljegyzések között nem található Somlyó várával kapcsolatos tiltakozást (uo. 1–7. p.). 6. A tiltakozásra kiküldött Patyi Mihály csak 1515-től mutatható ki a győri kanonokok között (Köblös: *Az egyházi közélet*, 415.), de 1512 előtt semmiképp (Bedy Vince: *A győri székeskáptalan története*. Győr, 1938. [Győregyházmegye Multjából 3] 343.). Az 1517. évi eltiltásról Koppány is beszámolt, azonban nem Knauzra és a káptalani protokollumra, hanem Iványi Bélának az Erdődy-levéltár okleveleiről készített regesztáira hivatkozva. Koppány: A Veszprém megyei Somlyó vára, 18., 25. A hivatkozott regesztacédulán valójában 53-as ladulatszám szerepel. Vö. MNL OL Q 283. 11. d. 11/4. 307. p.

már hivatkozott a Garai László-féle örökvallásra Bakóc Tamás és Erdődi Péter eltiltásakor.¹⁹ Ezt a tiltakozást minden bizonnyal az váltotta ki a püspökből, hogy II. Lajos május 25-én megerősítette Bakóc végrendeletét, amellyel Erdődi Péterre hagyta Somlyó várát.²⁰ Ezt követően Gosztonyi némileg kétségbeesett lépésre szánhatta el magát, amikor II. Lajos elé járulva beszámolt neki a Garai László-féle örökvallásról és kérte, hogy annak alapján vezessék őt be a somlyói uradalom birtokába. Bakóc Tamásról és Erdődi Péterről természetesen egy szót sem szólt. A királyi kancellária 1517. május 30-án kiadta a fehérvári keresztes konventhez címzett szokásos parancslevelet, minden bizonnyal azért őket kérve fel tanúbizonyság állítására, mert országos hatáskörű hiteleshely voltak, az uradalom birtokai pedig részben Veszprém, részben Vas megyében terültek el. A végrehajtásra június 15–16-án került sor, június 15-én Kisjenőre hívták össze a szomszédokat, ám oda ők nem mentek el, mivel a győri püspök birtokáról volt szó (ebből látszik, hogy Gosztonyi emberei taktikusan próbáltak eljágni). Másnap már Somlyó várához mentek, amit zárva találtak. Némi tanácskozás után előbb az egyik, majd a másik várnagy is kiment hozzájuk, megkérdezve, hogy mi járatban vannak. Miután közölték velük, hogy a győri püspököt szeretnék birtokba iktatni, a várnagyok tették a dolgukat, azaz megakadályozták az iktatás végrehajtását, a szóváltás során pedig ennek nyomatékot adva csöglei Jakab Miklós várnagy a buzogányával jól fejbe is kólintotta Kisgyimóti Albert királyi embert, ami miatt a várnagyok és Kisgyimóti között külön pereskedés kezdődött.²¹

Gosztonyi tehát hasonló helyzetbe került, mint másfél évszázaddal korábban Ottó apát. Tudta, hogy a püspökségnek vannak jogai a somlyói uradalomra, csak éppen a szükséges oklevelek hiányoztak, viszont a sikertelen beiktatás miatt égetően szüksége volt írásos bizonyítékokra. Jó okkal sejtette, hogy a szükséges dokumentum a bíborosnál van, hiszen Garai László 1457. évi bevallásának eredeti példánya jelenleg is a bécsi Erdődy-levéltárban található.²² Utóbb, amikor kiderítette, hogy Garai bevallása a pannonhalmi konvent előtt történt, Gosztonyinak már nem volt más dolga, mint egy királyi parancssal felszerelve arra kérni a konventet, hogy írják át számára az oklevelet.

19 Knauz: A budai káptalan regestái, 144. Horváth Richárd egy 1498. évi leltár alapján rámutatott, hogy Somlyó a 15–16. század fordulóján fegyverzetét tekintve semmivel sem volt rosszabbul ellátva, mint Visegrád királyi vára vagy a törökök által fenyegetett Pétervárád. Horváth: *Várak és politika*, 71–72.

20 Eredeti példány: ÖStA HHStA Erdődy D 1187.

21 Koppány: A Veszprém megyei Somlyó vára, 18.; Horváth: *Várak és politika*, 73. Mindkét helyen az olvasható, hogy Gosztonyi megnyerte a Somlyóval kapcsolatos pert, és ezért adták ki az iktatóparancsot. Ha azonban megvizsgáljuk a szóban forgó eredeti dokumentumot (ÖStA HHStA Erdődy D 10272., átírása: Horváth: *Várak és politika*, 118–119.), akkor láthatjuk, hogy az nem tartalmaz ítéletet, II. Lajos oklevelében elő sem kerül Bakóc és Erdődi neve, márpedig ha valóban hoztak volna ellenük ítéletet, akkor bekerült volna a parancsba, hogy a végrehajtás során az ő nevükben benyújtott ellentmondás nem áll meg. Vö. Tringli: *Hatásmaskodások*, 503. Ítéletlélvél hiányában Gosztonyi úgy tudta elérni, hogy kiadják számára az iktatóparancsot egy olyan várra, amelyről a király környezetében jól tudhatták, hogy Bakóchoz tartozik, hogy az iktatóparancsok kiállításakor nem mérlegelték a kedvezményezett jogait.

22 ÖStA HHStA Erdődy D 10117.

A pannonhalmi konvent tiltakozásai

Elhez képest 1518. április 23-án különös dolog történt. A fehérvári keresztes konvent előtt megjelent két pannonhalmi rendtag, Nagyszombati Márton és Tatai Máté, hogy tiltakozzanak Gosztonyi János püspök ellen, majd előadtak egy történetet arról, hogy a konvent levéltárába valaki(k) titokban becsempésztek egy Somlyó váráról szóló koholt feljegyzést és azt elhelyezték a hiteleshelyi protokollumok között. Ezt követően Gosztonyi püspök parancsot kért az uralkodótól az inkriminált feljegyzés átíratására, majd – történetesen épp akkor, amikor sem Máté apát, sem az idősebb, tapasztaltabb rendtagok nem tartózkodtak az apátságban – a püspök embere megjelent ezzel a paranccsal, a jelen lévő fiatalabb rendtagok pedig, miután a feljegyzést nem találták gyanúsnak, kiadták a kért átíratot. Most viszont, miután megállapították, hogy a feljegyzés hamis, azt szeretnék érvénytelennek nyilvánítani, felszólítják a püspököt, hogy azt ne használja, a hazai bíróságok pedig ne adjanak hitelt annak. A tiltakozó szerzetesek azt ugyan nem állították, hogy a püspök felelős a hamis bejegyzés becsempészéséért, de még azt sem, hogy tudomása lett volna arról, hogy egy koholmányt írat át, de két tényező is nagyon gyanússá teszi az esetet. Először is, kinek állt volna érdekében, hogy a győri püspök számára kedvező iratot csempésszen a pannonhalmi levéltárba, ha nem épp az egyik győri püspöknek (aki persze Csupor Demeter, Nagylucsei Orbán és Bakóc Tamás is lehetett volna, ha feltételezzük, hogy a hamisítvány több mint húsz évig észrevétlen maradt)? Másrészt felettébb különös, hogy Gosztonyi püspök embere épp akkor kérte ki az átírást, amikor a hamisítást könnyebben leleplező szerzetesek házon kívül voltak és csak tapasztalatlanabb társaik voltak jelen. Elképzelhető persze, hogy mindez a véletlenek összjátéka, de összességében ez a tiltakozás az oklevelek hitelességén túl Gosztonyi püspök jó hírvének megkérdőjelezésére is alkalmas volt. Nem is csoda, hogy ez a tiltakozó oklevél egy Bakóc Tamás számára május 14-én kiadott átírásban maradt fenn.²³

23 „Quomodo reverendissimus in Christo pater dominus Iohannes Gozthon, episcopus ecclesie Iauriensis, nescitur quo spiritu ductus, hiis proxime transactis temporibus quoddam registrum sive minutam de et super facto castri Somlyo vocati in comitatu Wesprimiensi habiti fictam, furtim in conventum ipsorum protestantium, consequenterque conservatorium, ubi scilicet prothocolla ipsorum servare solent, introduci, ibique ipsis protestantibus omnino insciis, deponi et proici subordinasset, in preiudicium et dampnum eorundem protestantium valde ingens. Quo facto tandem idem dominus episcopus a regia maiestate, domino nostro graciousissimo quosdam litteras requisitorias, ipsis protestantibus preceptorias in eo sonantes, ut ipsum registrum requirere tenoremque eiusdem ipsi domino episcopo extradare et emanari facere deberet, obtinisset. Quas quidem litteras requisitorias adinventas iuxta suam voluntatem temporis opportunitate, cum videlicet prefatus dominus Mattheus abbas et seniores dicti conventus in expeditione certorum negotiorum prefati monasterii extra dictum conventum ipsorum fuissent, quibusdam fratribus iunioribus protunc domi residentibus exhiberi et presentari fecisset. Qui fratres iuniores volentes huiusmodi litteratorio mandato prefate regie maiestatis, prout tenebantur, obtemperare, prescriptum registrum modo premissis fictum et dolosum requirentes, adinvenientes, tenorem eiusdem tanquam huiusmodi negotii inexperti prefato domino episcopo extradeditissent. Nunc vero predicti dominus abbas et totus conventus protestantium, intelligentes et animo advertentes prefatum registrum fictum et falsum, necnon fraudulenter et dolose illic in dicto conservatorio ipsorum depositum et proiectum fore, proinde iidem fratres Martinus et Mattheus, in ipsorum propriis, ut premittitur, et aliorum, quorum supra, personis litteras eorum super predicto registro, ut dicitur, falso et doloso ad dictum litteratorium mandatum prefate

Létezik azonban egy másik dokumentum is, amely más színben tünteti fel a történeteket. 1518. május 29-én Budafelrhévízi Pál és Pesti János bencés atyák megjelentek az óbudai káptalan előtt, és Máté apát, valamint a pannonhalmi konvent nevében tiltakoztak amiatt, hogy rendtársaik, Nagyszombati Márton és Tatai Máté nem az utasításoknak megfelelően jártak el Fehérváron, ezért azt a tiltakozást visszavonják, mindazonáltal továbbra is óvják a püspököt attól, hogy a számára kiadott átírást felhasználja, mivel – bár azt a kiadáskor megvizsgálták és nem találták gyanúsnak – most már kételkednek annak hitelességében, és nem szeretnék, hogy emiatt a konvent hitelessége csorbuljon.²⁴

A két tiltakozó oklevél tehát kétféle történeti rekonstrukciót tesz lehetővé. Amennyiben elfogadjuk a 1518. május 29-i bevallásban foglaltakat, akkor Gosztonyi János püspök teljesen tisztázódik az oklevél-hamisítás vádja alól, és egész eljárása jóhiszeművé válik, hiszen a királytól kért átírást elrendelő parancs immár nem arra irányult, hogy egy nyilvánvalóan hamis bejegyzésről szerezzen bizonyítékként felhasználható oklevelet, és a királyi parancs bemutatásának időzítésével sem volt semmi baj, hiszen az átírás kiadását alapos vizsgálat előzte meg. Lehetséges ugyan, hogy az oklevél mégis hamisítványon alapul, ezért nem tanácsos felhasználni, de a püspök egyébként ártatlan.²⁵

Vajon ennek alapján az 1518. április 23-án kelt bevallást légből kapottnak kell tekintenünk az oklevél gyanúságára vonatkozó állítást leszámítva? Ezzel kapcsolatban kétségek merülnek fel. Elsőként megfigyelhető, hogy az óbudai káptalan előtt tett tiltakozásban nem vádolták meg Nagyszombatiékat azzal, hogy valótlanúságot állítottak Fehérváron, csupán annyit mondtak, hogy nem a konventtől átvett információk alapján tiltakoztak, hanem „extra eandem”, ami jelenthette azt is, hogy olyan részleteket közöltek a bevallásban, amelyek előadására nem kaptak felhatalmazást. Érdekes továbbá, hogy a szabálytalan tiltakozást mintha nem siettek volna kijavítani. Április 23. és május 29. között egy hónap telt el, miközben feltételezhetjük, hogy a pannonhalmiakhoz már néhány nap múlva visszaérkezett az oklevél, tehát észrevehették volna, hogy annak tartalma nem megfelelő. A hibásan eljáró Nagyszombati Mártont ráadásul április 29-én kolozsmonostori apáttá választották, ami nem arra utal, hogy elégedetlenek voltak vele, és bár csak rövid ideig, de ténylegesen betöltötte az apáti tisztséget.²⁶ Nagyszombati ráadásul egyáltalán nem volt tapasztalatlan, korábban is viselt fontos rendi tisztségeket (pannonhalmi perjel, tatai apát), emellett egy egyetemet járt, humanista műveltségű és irodalmi érdek-

regie maiestatis annotato domino episcopo tanquam false et dolose per ipsum extractas, extradas, revocarunt, cassarunt et viribus suis carituras reliquerunt.” ÖStA HHStA Erdődy D 10275.

24 Dreska: *A pannonhalmi konvent*, IV. 333–334.

25 Ezt az álláspontot tette magáévá – a 1518. május 29-i oklevélre hivatkozva – a püspök életrajzírója, Sörös Pongrác. Sörös Pongrác: *Adatok Felsőzelestei Gosztonyi János püspök életéhez*. II. *Religio* 68 (1909) 612. Koppány Tibor Iványi Béla regesztájából ismerte az április 23-i bevallást is, de csak azt említi, hogy a szerzetesek a hamis oklevél téves kiadmányozása miatt tiltakoztak. Koppány: *A Veszprém megyei Somlyó vára*, 18. Vö. MNL OL Q 283. 11. d. 11/4. 319. p. [Régi jelzete: Lad. 53. Fasc. 5. Nr. 24.]

26 A választásra lásd *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. A Magyar kereszténység, királyság és Benczés-Rend főnnállásának kilencszázados emlékére*. I–XII. Szerk. Erdélyi László. Bp., 1902–1916. III. 699–700. Erdélyi működésére lásd uo. 354.

lődésű személy volt.²⁷ Illetve az is kérdés: miért az óbudai káptalan előtt módosították a bevallást, amikor Fehérvár sokkal közelebb volt Pannonhalmához, és eleve ott tiltakoztak először?

Oklevél-hamisító püspök?

A válaszokat minden bizonnyal a per időközben történt eseményeiben kell keresnünk. Mint szó volt róla, Bakóc legkésőbb 1518. május 10-én tudomást szerzett a dolgról és királyi parancsot kért, hogy ő is megkaphassa a Gosztonyinak kiadott gyanús oklevelet Pannonhalmától. Legkésőbb másnap már azt is tudta, hogy Pannonhalmán is port kavart az átírás kiadmányozása, tehát újabb parancsot kért, hogy hozzájusson az április 23-i tiltakozó oklevélhez.²⁸

Bakóc tájékozottságát, információs hálózatának hatékonyságát aligha lehet alábecsülni. A tiltakozások ugyanis nem voltak nyilvános iratok (azt az egy esetet leszámítva, amikor a panaszos a megyei törvényszéket kérte meg arra, hogy a helyszínen végezze el a tiltakozást), nem az oklevél-kiállítónak kellett arról gondoskodnia, hogy az eltiltott személy értesüljön az eljárása ellen benyújtott tiltakozásról, hanem a panaszosnak.²⁹ Tehát a Nagyszombati Mártonnak és Tatai Máténak kiadott oklevélről mindössze ők, illetve a pannonhalmi konvent tagjai tudhattak, valamint a fehérvári keresztések közül néhányan, esetleg még Gosztonyi püspök, ha Pannonhalma jelezte neki a problémát. Honnan tudhatott róla Bakóc Tamás? Bátran kijelenthetjük, hogy egészen biztosan nem János püspöktől, akinek egyáltalán nem állt érdekében, hogy kitudódjon a dolog. Az sem tűnik valószínűnek, hogy a pannonhalmiak szivárogtatták ki az információt, hiszen ez számukra is kínos ügy volt, emiatt pedig legnagyobb eséllyel a fehérvári keresztések között kell keresni a bíboros informátorát. Rajtuk kívül szóba jöhet még informátorként Nagyszombati is, ha kolozsmonostori kinevezése összekapcsolható a bíboros személyével, de ehhez nem találtam forrásokat. Máskülönb az is elképzelhető, hogy János püspököt a pannonhalmiak nem értesítették idejében, és az ügyvédje bemutatva az oklevelet, amelyről így Bakóc ügyvédje hírt adhatott urának.

Igazság szerint ez a jólétesülttség még azt a lehetőséget is felvethetné, hogy a Gosztonyi részére kiállított oklevéllel voltaképp semmi baj nem volt, és csupán a bíboros (vagy ügyvédje) fogta rá, hogy hamisítvány lehet. Ezt azonban egyértelműen cáfolja, hogy

27 *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története*, III. 353–354.; Haraszti Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szögi László: *Magyarországi diákok a prágai és krakkói egyetemeken. 1348–1525. I–II. Bp., 2017. (Magyarországi Diákok a Középkori Egyetemeken 2) II. 408–409. 4075. sz.*

28 Dreska: *A pannonhalmi konvent*, IV. 169–170.; ÖStA HHStA Erdődy D 10275.

29 Tringli: *Hatalmaskodások*, 352. Ebben a korban az oklevélnyerő szerepe sokkal nagyobb volt ügyei előregördítésében, mint manapság, a hivatali automatizmusok korában. Ha azt akarta, hogy bevezessék a neki adományozott birtokokba, neki kellett iktatóparancsot szereznie, a szükséges adatokat megadni, és lehetséges királyi vagy nádori emberekről gondoskodni. Amennyiben ügyében egyszerű vizsgálatot rendeltek el, neki kellett azt megszerveznie, az arról szóló jelentést kikérnie a megyétől vagy a hiteleshelytől, illetve azt eljuttatnia az ügyet tárgyaló bíróságra. Lásd uo. 365., 369–372.

a Fehérváron történt tiltakozás több mint két héttel megelőzte II. Lajos 1518. május 10-én kelt oklevelét, amelyben közölte a pannonthalmi konventtel Bakóc gyanúját.

Bárhogy is történt, Gosztonyi püspökre így az oklevél-hamisítás árnyéka vetült. Az oklevél-hamisítással kapcsolatban az volt a probléma, hogy annak elkövetését semmiféle körülmény nem tette jogossá, még a saját birtok védelme sem. Ennek okai eléggé nyilvánvalók, senkinek sem volt jogában egy másik személy nevében kelt dokumentumot hitelesként előadni, amennyiben az oklevél névleges kibocsátója arról nem tudott, és nem járult hozzá. Az Erdődy család bécsi levéltárában több olyan Bakóc Tamásnak szóló birtokadományozó oklevél ismert, amelyre külön hitelesítési záradékot vezettek rá, abból a célból, nehogy utólag Bakóc által írt hamisítványoknak tartásák azokat, hiszen királyi fő- és titkos kancellárként ő őrizte a királyi pecséteket (a gyűrűs- és bírói pecsét kivételével), illetve részt vett a király nevében kelt kancelláriai oklevelek elkészítésében is.³⁰

Az oklevél-hamisítást az 1462. évi 2. törvénycikk a hűtlenség esetei közé sorolta, lehetőséget adva a királynak, hogy a bűnösök birtokait elvegye és másoknak adományozza. Ezt a rendelkezést ismételte meg az 1498. évi 4. törvénycikk³¹ Önmagában az a tény, hogy János püspököt nem érte el ez a büntetés, nem segít eldönteni a kérdést, hogy elkövetett-e oklevél-hamisítást, mivel a középkori perek jelentős része a makacsabb fél kiegyezésre való rászorításáról szólt, nem pedig a mindenáron való ítélethozatalról. Az ítélet végrehajtását szabályozó 1351. évi 9. törvénycikkben, amelyet 1486-ban (55. törvénycikk) és 1492-ben (74. törvénycikk) is megújítottak, az szerepel, hogy a főbenjáró bűnben elmarasztaltakat előbb három napig tartó fogságba kell vetni, lehetőséget biztosítva a pernyertes féllel való kiegyezésre, ha pedig ez nem történik meg, akkor lehet őket átadni a másik félnek az ítélet végrehajtására.³² A hűtlenné nyilvánítás és a birtokelkobzás tehát nem olyasvalami, aminek „hivatalból” meg kellett történnie, de kétségtelen, hogy az oklevél-hamisítás gyanúja miatt Gosztonyi hirtelen kiszolgáltatott helyzetbe került Bakóccal szemben.³³ Minden bizonnyal ennek tudható be, hogy sürgősen szüksége volt Pannon-

30 ÖStA HHStA Erdődy D 954., 963., 1044a, 10206. A királyi oklevelek kiállításának gyakorlatára a korszakban lásd Neumann Tibor: Királyi aláírás és pecséthasználat a Jagelló-kor elején. *Turul* 83 (2010) 2. sz. 33–34. Neumann a Bakóc részére kiállított oklevelek hitelesítésének módját is részletesebben vizsgálta más oklevelek alapján. Uo. 36–37. Abból látszott, hogy a záradékra „a jövőben” lesz szüksége Bakócnak, hogy több esetben kimutatható, hogy ő „szerezte be” utólag a király által aláírt oklevélre a záradékoló méltóságviselő pecsétjét, láthatóan nem okozott neki gondot, hogy ilyen esetekben meggyőzze a záradékolót arról, hogy az oklevélen valóban a királyi aláírás szerepel, tehát hiteles.

31 *Decreta Regni Hungariae/Gesetze und Verordnungen Ungarns*. I–II. Ed. Franciscus Döry et al. Bp., 1976–1989. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 11, 19) II. (1458–1490) (= DRH 1458–1490) 125.; *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae/The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*. I–IV. Ed. János M. Bak et al. Salt Lake City – Los Angeles – Idyllwild, 1989–2012. IV. (1490–1526) (= DRMH 1490–1526) 56.

32 1486. évi 55. tc. DRH 1458–1490, 297–298. Vö. Tringli: *Hatalmaskodások*, 65–66., 486–487.

33 Kisebb rangú oklevél-hamisítókát minden további nélkül kivégeztethettek, például Ottó kolozsmonostori apát segítőjét, István deákot. Ottó apát sorsa nem ismert, de a lebukást követően eltűnt a forrásokból, vagy meghalt, vagy félreállították. Jakó: A kolozsmonostori apátság, 135–137. A legismertebb magyar oklevél-hamisítókknak, az „átkos emlékü” János deáknak és a Zsigmond király kézírását kitűnően utánozó Zömlényi Gábornak is halálbüntetés lett a sorsa. E. Kovács Péter: *Hétköznapi élet Mátyás király korában*. Bp., 2008. (Mindennapi Történelem) 133.; Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. [Szerk. Mezey Barna.] Bp., 2000. (Millenniumi Magyar Történelem. Historikusok) 337.; Tripartitum II. 14. 51. §. A korábban említett Robert d'Artois esetleg megúszhatta volna enyhébb büntetéssel – annak ellenére, hogy a hamisításban

halma segítségére, hogy a tudatos hamisítás vádjával szemben tudjon valamire hivatkozni. A konvent második tiltakozása egyértelműen a püspök kiségitésére irányult. Ők ugyanis a május 10-én kelt királyi parancslevelet kézhez véve fel tudták volna mutatni az április 23-i tiltakozásukat, és hivatkozhattak arra, hogy bár részükről is hiba történt, de azt felismerve egy országos hatáskörű hiteleshely előtt megtették, ami tőlük telhető, annak érdekében, hogy a hamis okleveleket ne használhassák fel, ezzel pedig elkerülhették az oklevél-hamisító hiteleshelyi emberekre kirótt valóban kemény büntetést.³⁴ Gosztonyi megsegítése magyarázatot ad arra, miért az óbudai káptalan előtt történt meg a május 29-i kiigazító tiltakozás, arról ugyanis minél előbb értesíteni kellett Gosztonyit, de legalábbis az őt képviselő ügyvédet.

Végül úgy illik, hogy arra a kérdésre is választ próbáljunk adni, hogy az egész ügy fényében hitelesnek tekinthető-e Garai László nádor 1457. szeptember 14-én kelt bevallása, ez volt ugyanis az az oklevél, amelyet kétes hitelűként Bakócnak átírtak, tehát – az átírást elrendelő királyi parancs miatt – azonosnak kellett lennie Gosztonyi példányával, amely nem maradt ránk. Sajnos az is nehezíti a helyzetet, hogy nem sikerült azonosítani a főapátsági levéltár jelenlegi állományából az 1457. évi bevallásnak azt a példányát, amelyről egyértelműen megállapítható, hogy arról másolták a Bakóc részére átírt szöveget. A bevallásnak jelenleg Pannonhalmán őrzött másolata lényegét tekintve megegyezik az 1518. évi átírással, de a szövegben sok apróbb eltérés van, ami miatt sejthető, hogy nem erről készítettek 1518-ban átírásokat. A kérdésre mindazonáltal egyértelmű igennel felelhetünk. Az Erdődyek birtokában ugyanis fennmaradt a Garai által tett bevallás eredeti példánya is, azzal összehasonlítva az 1518. évi átírást, minimális eltérések figyelhetők csak meg, tehát minden bizonnyal volt egy azzal csaknem teljesen megegyező szöveg is a konvent birtokában, amely az átírás alapjául szolgált, azonban valószínűleg e szöveg külső formai jegyei gyanút kelthettek Máté apátban és az idősebb szerzetesekben, ezért – vagy épp Bakóc kérésére – küldték el Márton és Máté testvéreket a fehérvári keresztesekhez, hogy érvénytelenítsék a Gosztonyi János püspöknek kiadmányozott átírást.³⁵ Ennek ellenére a későbbiekben János püspök már valószínűleg nem erőltette a somlyói uradalom ügyét, mivel 1518 után nem tudunk arról, hogy a pereskedés folytatódott volna.³⁶

részt vevőket addigra már lefoglalták és ők a gróf ellen vallottak, miszerint végig tudta, hogy a bemutatott dokumentum hamis –, csak azután fordult ellene a király haragja, miután nem volt hajlandó felelni a vádakra, ezért 1332-ben száműzetésre ítélte és elkobozta birtokait. Sample: Philip VI's Mortal Enemy, 266–267.

34 Tüzes vassal kellett megbélyegezni azoknak az arcát és homlokát, akik hiteleshelyen hamis oklevelet pecsételnek meg, vagy a kiállításban közreműködnek. 1498. évi 14. tc. DRMH 1490–1526, 94., 96.

35 ÖStA HHStA Erdődy D 10117. Az eredetiről készített szövegkiadás (lásd 16. j.) beosztása szerint a következő eltéréseket találtam: 86/16: az átírásban: *in presenciam*, 86/24: az átírásban: *constructuris*, 86/37: az átírásban *conqueri* helyett *confoveri*, 86/39: az átírásban: *mortale*, 87/1: az átírásban: *episcopum ecclesie eiusdem*, 87/2: az átírásban Jób neve elől hiányzik az *ipsum*, 87/5: az átírásban: *derivari*. A jelenleg Pannonhalmán őrzött másolat kiadását lásd Dreska: *A pannonhalmi konvent*, III. 87.

36 Koppány: *A Veszprém megyei Somlyó vára*, 18.

CONTENTS

STUDIES

József Csermelyi The False Charter of Bishop János Gosztonyi?	189
Miklós Fóti The Danube Captaincy of the <i>Vilayet</i> of Buda in the 16th Century	201
Éva Sz. Simon The Birth of a Borders <i>Sancak</i> – Szigetvár. The Logic of the Development of the Ottoman Civil and Military Administration through the Example of the Donations of the Szigetvár <i>Sancak</i>	221
Sándor Gebei The Enactment of the <i>Pragmatica Sanctio</i> in the Principality of Transylvania	243
Ana Biočić Church and State in 19 th Century Croatia	261
Vilmos Erős History, Philosophy and Anti-Semitism. The 19 th Century's Intellectual History of Elemér Mályusz. Source Publication and Interpretation	273
Ferenc Neuspiller Natural Gas or Sanctions? Italian–Soviet Relations during the Little Cold War	293

IN MEMORIAM

Zoltán Kaposi István Orosz (1935–2024)	315
---	-----

E számunk szerzői

Ana Biočić, segédprofesszor, Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet [Zágrábi Egyetem, Katolikus Teológiai Kar] ● Csermelyi József, levéltáros, Evangélikus Országos Levéltár ● Erős Vilmos, egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelmi Intézet, Középkori, Kora újkori Magyar Történelmi és Segédtudományi nem önálló Tanszék ● Fóti Miklós, tudományos segédmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Turkológiai osztály ● Kaposi Zoltán, egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar ● Gebei Sándor, professor emeritus, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Ókori, Középkori és Kora Újkori Történelmi Tanszék ● Neuspiller Ferenc, történész ● Sz. Simon Éva, levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

(HUN-REN BTK TTI = HUN-REN [Magyar Kutatási Hálózat] Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erzsebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbetűző postahivatalnál.

**HUN
REN**

**BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET**

Ára: 1200 Ft

Előfizetőknek: 1000 Ft

9 770040 963009

2 4 0 0 2